

Факултет _____

(број захтева)

(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ _____
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом: _____

Универзитет је дана _____ својим актом под бр _____ дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила: _____

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

(име, име једног од родитеља и презиме)
образована је на седници одржаној _____ одлуком факултета под бр _____ у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.			
2.			
3.			

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана _____

Прилог:

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Извештај комисије са предлогом
- Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
- Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, _____
уколико је таквих примедби било.

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета, Научно-наставно веће Факултета на својој седмој седници у школској 2012/2013. години, одржаној 27. маја 2013. године, донело је следећу

ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај комисије за преглед и оцену докторске дисертације и утврђује да су испуњени услови за одбрану докторске дисертације мр Предрага Петровића под насловом "Есхатолошко – историјске димензије постојања у делима Дионисија Ареопагита и Максима Исповедника" (комисија: др Игнатије Мидић, ментор, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду, др Максим Васиљевић, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду и др Дражен Перић, доцент Православног богословског факултета Универзитета у Београду)

2. Задужују се Студентска служба Факултета да предметни извештај и предлог за одбрану доставе надлежном Већу Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Мр Предраг Петровић предао је Већу пријаву за израду докторске дисертације, заведену под бр. 5/115, од 6. октобра 2008. године.

Веће научних области друштвено-хуманистичких наука је на својој седници 7.7.2009. дало сагласност на предлог теме докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је комисију за преглед и оцену докторске дисертације дана 30.4.2009. и 30.12.2011. године, а комисија је поднела извештај Већу Факултета, бр. 5/133, од 12.4.2013. године.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

-Именованом

-Већу научне области УБ

-У досије

-Архиви

ДЕКАН

проф. др Предраг Пузовић

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ
*ЕСХАТОЛОШКО-ИСТОРИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПОСТОЈАЊА У
ДЕЛИМА ДИОНИСИЈА АРЕОПАГИТА И МАКСИМА
ИСПОВЕДНИКА*
ДОКТОРАНДА МР ПРЕДРАГА ПЕТРОВИЋА**

На седницама Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаним дана 8. октобра 2008. год. и 30. децембра 2011. године, изабрани су чланови Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације протођаконa мр Предрага Петровића, под насловом **ЕСХАТОЛОШКО-ИСТОРИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПОСТОЈАЊА У ДЕЛИМА ДИОНИСИЈА АРЕОПАГИТА И МАКСИМА ИСПОВЕДНИКА**. После читања дисертације и међусобног консултовања, комисија има част да Већу поднесе следећи Реферат.

1.

2. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Протођакон мр Предраг Петровић (1963) завршио је основне студије на Православном богословском факултету 1991. год. Постдипломске студије уписао је на Богословском факултету Аристотеловог Универзитета у Атини школске 1994/95. год. и положио све предвиђене испите у складу са законом. На Богословском факултету Српске православне Цркве у Београду, дана 10. априла 2000. године, ђакон Предраг Петровић изабран је за асистента-приправника, на катедри за Догматику. Магистарски рад под називом **ЕСХАТОЛОШКА ПРИРОДА СИМВОЛИЗМА ЦРКВЕ У ДЕЛИМА СВЕТИХ ОТАЦА ОД I ДО VII ВЕКА** одбранио је на Богословском факултету Српске православне Цркве у Београду дана 29. септембра 2005. год. Дана 10. јула 2009. године изабран је за место асистента катедре за Догматику, а дана 20. јуна 2012. године реизабран је за место асистента на истој катедри. На Седници Научно-наставног већа Богословског факултета Универзитета у Београду одржаној 30. априла, 2009. год. ђакону мр Предрагу Петровићу одобрена је тема докторске дисертације под називом **ЕСХАТОЛОШКО-ИСТОРИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПОСТОЈАЊА У ДЕЛИМА ДИОНИСИЈА**

АРЕОПАГИТА И МАКСИМА ИСПОВЕДНИКА. Веће друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду одобрило је тему дисертације дана 08. 07. 2009. год. (под бр. 612-18/222/09).

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске тезе посвећен је најзначајнијем проблему хришћанског начина постојања. Реч је о динамизму између есхатологије као науке о коначним, будућим догађајима и историје као временско-просторне стварности садашњег живота. Због својеврсног динамизма у односу између есхатолошког и историјског начина постојања, наслов задате теме садржи управо синтагму *есхатолошко-историјске димензије постојања*. Есхатолошко-историјски начин постојања подразумева постојање на богослужбено-символичним, односно тајноводственим основама црквеног живота. Циљ дисертације састоји се у паралелном истраживању и приказивању комплексне богословске проблематике односа есхатологије и историје, проблематике подједнако важне у свим епохама постојања Цркве. Наслов теме одређује и правац истраживања који се тиче упоредног приказа односне проблематике. Тематски задатак дисертације подразумева и испитивање спремности кандидата да пореди и коментарише упоредна есхатолошко-историјска гледишта богословских списа Дионисија Ареопагита и Максима Исповедника. Циљ дисертације такође подразумева спремност кандидата да задовољи не само уопштени приступ задатој теми, већ и истраживање појединачних аспеката Дионисијевог и Максимовог есхатолошко-историјског приступа тајни свеколиког постојања. У том смислу има се у виду и разматрање особености појединачног начина изражавања предпостављених богословских ауторитета, али и онтолошких перспектива које се отварају њиховим приступима динамичком односу између есхатологије и историје.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

За разлику од аутора чије критичко-историјске приступе односу *есхатолошког* и *историјског* образлаже у раду, кандидат инсистира на богослужбено-символичном начину постојања као основном предуслову за истраживање проблематике задате теме. Богослужбено-символични начин постојања представља дакле основну предпоставку у сагледавању односа есхатологије и историје у контексту конкретног начина постојања. Мимо њега се не могу наћи темељни одговори на озбиљна питања са којима се сусрећемо када истражујемо богочовечанске, односно синергијске начине постојања божанских и људских (историјских) стварности. Богочовечански начин постојања Цркве се најзад и подразумева као стварни садржај динамизма у сваком реалном есхатолошко-историјском односу. Због тога се од кандидата очекивало да укаже на богоустановљене путеве спасења као на богооткривене начине постојања, што

предпоставља удеоништво у богослужбено-символичној перспективи сагледавања најдубљих значења конкретних историјских догађаја, како у временима Старог, тако и у временима Новог Завета (која трају до данас). На примеру богословља Дионисија Ареопагита и Максима Исповедника кандидат настоји да покаже да су богоустановљени начини постојања човека и света у основи есхатолошко-историјских пројекција њихових богословских исказа. Кандидат у том смислу инсистира на заједничким именитељима у богословским списима Дионисија и Максима, и настоји да их прикаже у њима саприродном, еклисиолошком амбијенту. Притом треба узети у обзир и незаобилазни захтев везан за правилно виђење богословских ставова Дионисија Ареопагита. Тај захтев с једне стране подразумева спремност кандидата да из перспективе богословља Максима Исповедника успешно препозна основна начела Дионисијевог богословља. С друге стране кандидат је требао таква, подударна начела Дионисијеве и Максимове мисли да идентификује са проблематиком конкретног, богослужбено-символичног начина постојања Цркве.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација кандидата протођакона мр Предрага Петровића у техничком смислу испуњава све академске стандарде. Рад има добар концепт, постојану структуру и урађен је уз поштовање свих релевантних научних принципа. Проучавање и коришћење одговарајуће литературе коректно је и успешно, тако да литература у потпуности одговара тематском захтеву дисертације. На почетним страницама докторске дисертације под насловом ЕСХАТОЛОШКО-ИСТОРИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПОСТОЈАЊА У ДЕЛИМА ДИОНИСИЈА АРЕОПАГИТА И МАКСИМА ИСПОВЕДНИКА, налазе се: насловна страна (на српском и енглеском језику), страна са информацијама о ментору и члановима Комисије за одбрану докторске дисертације, и странице са кратким садржајем докторске дисертације – *резимеом* на српском и енглеском језику као и кључним речима. На самом крају дисертације, иза списка литературе наведена је кратка биографија кандидата иза које следе обавезни прилози (изјаве: о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и о коришћењу рада).

Након првог поглавља, односно *уводних разматрања* која обухватају обавезне уводне јединице (попут: значаја теме и повода за писање дисертације, циљева и очекиваних доприноса дисертације, истраживачке методологије, актуелности теме и наслеђеног историјског проблема са *Status Questiones* који се стриктно тиче теме дисертације), кандидат следеће поглавље посвећује управо теми *Status Questiones*. У овом поглављу кандидат коректном аргументацијом приказује неопходни ретроспективни осврт на различита поимања есхатолошко-историјске динамике постојања. Због тога ово поглавље носи наслов „*Status Questiones* (ретроспектива досадашњих приступа односу есхатологије и историје)“, и у њему кандидат образлаже различите приступе односу (динамизму) есхатолошких и историјских стварности. Своје образлагање започиње ставовима

западних хришћанских богослова, помињући најпре личност Јулијана из Толеда (VII в.) од кога у писаном облику можемо јасно пратити не само Јулијаново схватање односа историје и есхатологије, већ и ставове какве до данас налазимо у окриљу римокатоличке цркве. Есхатологија је у том контексту окренута ка стањима душа после смрти, то јест, стању у коме се душа налази после раскида свезе коју је до тог тренутка имала са телом. Стање душа после смрти одређује и тзв. „средњу есхатологију“, односно постојање душе од тренутка смрти до тренутка свеопштег васкрсења. Кандидат у аргументацијама западних аутора препознаје проблематичну методологију тумачења библијских текстова која крије у себи опасност од активног негирања основног, богослужбеног смисла библијских текстова. По мишљењу кандидата критичко-историјски метод коришћен из различитих ерминеvтичких експозиција намеће се неретко као искључиви ерминеvтички приступ како библијским, тако и светоотачким списима. Кандидат примећује да поменути метод некада не задовољава ни свој основни, критичко-историјски захтев, јер веома лако одаје утисак пристрасности, или пак јасне (идеолошке) препознатљивости одређеног конфесионалног полазишта. Кандидат запажа да је реформаторски покрет усвојио суштински већ постојећу методологију у тумачењима библијских списа римокатоличког Запада до XVI века. Упозоравајући на помањкање еклисиолошке свести у приступу као и тумачењима библијских и светоотачких текстова, кандидат примећује да се код протестаната, за разлику од римокатолика, наставио процес *разбогослужења* смисла Светог Писма, и стигно до момента тумачења библијских текстова који неретко немају никакав еклисиолошки основ.

Приказујући одговарајућу ретроспективу протестантске мисли од почетка прошлог века, кандидат помиње различита схватања односа есхатологије и историје. При томе он упућује на чињеницу да се сваки поменути аутор (чак и онда када је реч о међусобно супротстављеним ставовима), истом методологијом позива на неприкосновени ауторитет Светог Писма или на ауторитет појединих светоотачких текстова, а да су притом еклисиолошки ставови таквих аутора или недовољно јасни, или пак непостојећи. Кандидат сматра да еклисиолошка равна постојања мора бити основ сваког хришћанског учења, осим ако се неко учење свесно или несвесно представља необавезујућим за конкретан начин постојања, што не може бити случај када се говори о есхатолошко-историјским односима. Кандидат у том смислу инсистира на еклисиолошкој равни постојања као показатељу подударности историјски осведоченог дејства *духа* који стоји иза библијске речи, и Духа Светог који је темељ богочовечанске заједнице, Цркве. Кандидат и кроз наредна поглавља указује на библијске списе као на сведочанства о богоустановљеном начину постојања, а не на списе који се тек накнадно повезују са одговарајућим началима постојања.

Кандидат надаље наводи богословске ауторитете православне Цркве који су о односима есхатологије и историје словили на другачији начин од претходно поменутих аутора, и то управо из перспективе начина постојања Цркве. Њихов ерминеvтички метод тумачења текстова библијских списа неизоставно је повезан са конкретном црквеном заједницом. Кандидат се затим креће истим смером, инсистирајући на начину постојања Цркве као на незаобилазном начелу, то јест, на сведочанству реалности богочовечанске заједнице.

У следећем поглављу кандидат најпре поставља основе за приступ проблематици богослужбене перспективе као начелном приступу есхатолошко-историјским димензијама постојања створених бића. Због тога ово поглавље носи наслов „Богослужбене перспективе есхатолошко-историјских димензија постојања створених бића“ и у њему кандидат образлаже најважније полазиште у изучавању теме односа есхатологије и историје. Наиме у питању је однос различитих начина богојављања унутар историје, који се у најширем смислу могу поделити на три егзистенцијалне димензије, и то: на богојављања и одговарајући начин постојања у Старом Завету, потом начина постојања у Новом Завету, и у односу на начин постојања као коначном стању, стању Будућег Века. Будући да се код Максима Исповедника разлике поменутих стварности називају *сенком*, *иконом* и *истином*, ово поглавље дисертације кандидат истражује у том смеру. Он то не чини само у односу на списе Дионисија Ареопагита и Максима Исповедника, већ укључује и апостолске списе, као и одабране списе других светоотачких ауторитета. Незаобилазне дистинкције између различитих богоустановљених начина постојања кандидат посматра најпре у контексту Дионисијевих и Максимових значења израза *сенка*, *символ*, *икона*, *истина*, а потом и кроз апостолска и изабрана светоотачка значења израза: *сенка*, *закон*, *икона*, *благодат*, *истина*. Овакав приступ задовољава два истозначна онтолошка захтева; први говори о сличности Дионисијеве и Максимове богословске перспективе по питању разликовања степена божанског откривења и поред другачијих израза које појединачно користе у својим списима. Начелно, и Дионисије и Максим говоре о различитим начинима богопознања у старозаветној и новозаветној епохи, као и непосредног богопознања обећаног као обожени начин постојања заједнице, Цркве, који ће се као дар Божији открити тек по догађају Васкрсења мртвих. Други онтолошки захтев тиче се настојања кандидата да прикаже природно слагање Дионисијевих и Максимових односних израза са библијским изразима апостолског и светоотачког предања. Инсистирање на овим основним онтолошким захтевима, представља по мишљењу кандидата веома важан истраживачки предуслов којим се и поред различитих начина изражавања (светоотачких ауторитета), дубљим увидом нејчешће долази до основног заједничког именитеља. У том смислу, уместо да еклисиолошки начин постојања остане нејасан зарад понекад и *неакривичне* „акривије“ критичко-историјске методологије истраживања библијских и светоотачких исказа, сада се јединствени богоустановљени начин постојања не само не открива језички идентично (или макар *препознатљиво слично*) у историјски различитим епохама, већ некада и крајње драматично. Такав драматичан моменат кандидат препознаје у *еклисиолошком* настојању Максима Исповедника да се у своје време и поред комплексно стилизованог, значењима богатог, и јелинским изгледом обојеног језика *corpus Areopagiticum*-а, не мало и сам жртвује у истинољубивој посвећености одбрани хришћанске оригиналности и порекла аутора који је стојао иза још и тада спорних списа.

У наредном поглављу кандидат истражује *христолошке претпоставке есхатолошко-историјских димензија постојања* започињући своје излагање значајним богословским моментом у учењу Максима Исповедника у коме сагледавање личности Господа Исуса Христа јесте истозначно, односно неодвојиво од божанског откривења као Тајне Христове. Тајна Христова по Максимовом

богословском предању представља циљ стварања света. Кандидат на овом важном богословском темељу истражује и могуће ставове Дионисија Ареопагита по истом питању. У наставку настоји да покаже да се Максимово учење о Оваплоћењу Бога Логоса као циљу стварања света може посредно ишчитати и из Дионисијевог богословља. Да би то и доказао, кандидат на одговарајућем месту истражује богослужбене предпоставке Дионисијеве христологије. Изабраним изразима и реченицама Дионисијевих списа он указује да Дионисије личност Господа Исуса Христа не одваја од богослужбеног контекста што је компатибилно наведеном Максимовом ставу о личности Христовој. На тај начин, кандидат показује да и за Дионисија личност Господа Исуса Христа не представља објективизованог човека који је некада давно постојао чинивши сва дела описана у јеванђељима, већ је за Дионисија Господ Исус Христос неодвојив од свештеног, богослужбено-символичног начина постојања Цркве. С друге стране, на основу Дионисијевог учења о божанском начину сазнања света, кандидат доноси још једну значајну премису. Имајући у виду Дионисијево учење о божанском предзнању и налазећи у Дионисијевим списима довољно аргумената за несумњиво довођење у дијалектички однос-створена бића, божанско предзнање бића, историјске прогресе божанских воља као и божанско познање бића унутар историје, кандидат доноси и одговарајући закључак. Приказујући с једне стране Дионисијеву христологију која јасно има за циљ свештено сједињење небеских и земаљских стварности, као и свеуједињујући божански начин познања творевине, кандидат закључује да се и у Дионисијевим списима може говорити о постојању реалне могућности за максимовски смисао тајноводствености Тајне Христове као предзамисљене Тајне по чијој икони је човек и створен, али и чека своје будуће пресаздање (обожење) у личности Господа Исуса Христа. На тај начин кандидат сугерише да је светоотачко виђење смисла и циља свеколике творевине неодвојиви део божански предзамисљене Тајне Христове.

Поглавље које следи носи наслов „Свештено сабрање (пројава есхатолошко-историјског начина постојања)“. У овом делу дисертације кандидат наставља у смеру у којем је и започео развој своје теме. Будући да је у Тајни Христовој кандидат препознао заправо Тајну Тела Христовог, Цркве, он сада инсистира на мистагоском приступу Тајни Христовој. Кандидат сада разматра управо тајну свештеног сабрања, односно свештену тајну евхаристије, уверен да Дионисијево и Максимово богословље откривају непосредну везу евхаристијске тајне постојања са више димензија постојања. Због тога он настоји да на природан начин, односно еклисиолошки, усмери и припоји свештеној тајни евхаристије најпре свештену пројекцију *места* божанског откривења, затим врлину као свештени двиг или измирење људских дејстава са божанским, те јерархију као носиоца есхатолошко-историјског начина постојања. Кандидат у наставку образлаже светоотачко сагледавање свете тајне крштења као увода у живот *по* божанском подобију, односно у тајноводствени начин постојања евхаристијске заједнице. У наставку он даје приказ Дионисијевог тајноводственог богословља, а након тога приказ тајноводственог богословља Максима Исповедника. Кандидат на овом месту не инсистира на посебностима њихових тајноводствених исказа јасно указујући на сличан приступ истој тајни и с Дионисијеве и с Максимове стране.

Следеће поглавље носи наслов „Есхатолошко-историјске димензије постојања у контексту библијског предања о анђелским силама“, и на овом месту кандидат излаже Дионисијево тумачење небеских сила чије библијско порекло открива заправо проблематику започету још у Мојсијевом богословљу. Кандидат износи Дионисијеве и Максимове ставове који говоре о другачијим начинима постојања небеских чинова од природног начина постојања човека. Међутим, и поред те чињенице анђелски чиновни припадају мноштвеностима богослужбено-символичних начина постојања која су гносеолошки прилагођена спознајним моћима човека, јер приступ човека божанским стварностима није могућ без одговарајућег символичног тајноводства. Надаље, кандидат наводи и одговарајуће Максимове изразе и синтагме желећи да истакне чињеницу да се анђелске силе неретко поистовећују са начином постојања одређених људи, те да их не треба сагледавати као бића независна од света. Због тога кандидат инсистира на свештеној природи анђелских сила, о чему говоре Дионисијеви, али и библијски списи. Кандидат бесполност анђелских сила поставља у контекст анђеловрлинског начина постојања, у коме се, по учењу светих отаца али и унутар богослужбеног предања православне Цркве, врлина сагледава у контексту Господње богомужности (Дионисије). Овде се не ради о чињеници да је неко мушког или женског пола, јер ослањање на полност затвара човека у његове природом дате оквири; мужество сведочи о врлинском начину постојања које у слободном двигу ка другом, ка нарочитом начину постојања заједнице, превазилази егоистичне, али надилази и полне разлике. На тај начин, и божанска промисао удомостројила је начин постојања у коме „мушко“ и „женско“ не зависе од својих природа, већ, судећи по Дионисијевом и Максимовом схватању имају задатак да се анђелски уздигну изнад свих, па и полних разлика својих природа и да постигну анђеловрлинско мужество кроз нарочити начин постојања богослужбене заједнице личности.

У наредном поглављу дисертације које носи назив „Богослужбени смисао потврдног и одречног богословља“ кандидат износи богослужбено-символичну перспективу сагледавања проблематике потврдног и одречног богословља. Кандидат критикује уобичајни приступ овој теми јер се по његовом мишљењу у богословској литератури нашироко говори о два метода богопознања која у стварности немају никакав обавезујући карактер. По мишљењу кандидата смисао потврдног (катафатичког) и одречног (апофатичког) богословља смешта се у сфере *спекулативне*, односно умне делатности, а да се порекло такве умне вештине редовно приписује неоплатоничкој традицији. Кандидат с друге стране указује на начин постојања Цркве, управо заснован на Тајни Христовој, у којој се десило нераздвојно и несливено сједињење *потврдног*, односно видљивог, човечјег, и *одречног*, односно невидљивог, несазнајног, бестелесног Бога, чинећи ово *надумно јединство* Једном Тајном-Тајном другачијег начина постојања људске природе. Кандидат инсистира на оваквом приступу, односно на еклисиолошкој одгонетки ове надумне тајне, јасно показујући богослужбени карактер ове проблематике који је супротан смеру којим се креће спекулативни приступ потврдном и одречном богословљу.

Кроз свако поглавље дисертације кандидат је инсистирао на приказу упоредних богословских ставова Дионисија и Максима који су у односу на задату

тему или јасно подударни, или пак дају реалне основе за сагледавање њихове подударности. У наредном поглављу под називом „Прилози за синтезу Дионисијеве и Максимове есхатолошко-историјске перспективе постојања“ кандидат говори о богословским димензијама које по питању есхатолошко-историјских односа обично остају недовољно јасне. Први проблем тиче се самог смисла *есхатолошко-историјског*; историјско постојање подразумева „дејство“ смрти, због чега и не може да се назове *есхатолошким постојањем*. С друге стране, Господ Исус Христос богоустановљује начин постојања који води ка Њему, односно Вечном Животу. Кандидат настоји да укаже на чињеницу да изрази који се користе у библијској и светоотачкој мисли могу бити својеврсне препреке правилном разумевању еклисиолошког начина постојања. Због тога кандидат разматра изразе који најпре могу унети забуну у правилно разумевање библијских, светоотачких, али и богослужбених списа. Реалност *промене* у склопу односа есхатолошких и историјских стварности може створити не малу забуну, јер се промене по устаљеном начину мишљања не односе на Бога. Међутим, приступ богослужбеним стварностима Старог и Новог Завета јасно показује да се ради о конкретној промени унутар јединственог божанског домостроја спасења. Други важан аспект који кандидат разматра тиче се светоотачког помињања *горњег света*, што у контексту површног схватања Дионисијевог израза *небеске јерархије* лако уноси забуну о већ сада паралелно постојећем животу на небесима. Кандидат у том смислу инсистира на временској димензији израза *горњи свет*, о чему богонадахнуто слове Григорије Богослов и Максим Исповедник, али посредно и сам Дионисије Ареопагит када нуди аргуменате у прилог управо оваквог схватања.

Последње поглавље дисертације чини „Закључак“. У њему је дат преглед свих важнијих захтева постављених као истраживачки задатак. Најпре се образлаже потреба за истраживањем задате теме кроз Дионисијево и Максимово богословље у контексту еклисиолошке равни постојања, а не богословља *per se*. Кандидат затим указује на чињеницу да је западно богословље несразмерно предпоставило историју есхатологији, тако да су се и поједини правци изучавања односа есхатологије и историје кретали условљени управо историјским недаћама какве су биле нпр. Први и Други светски рат. Управо због оваквих ставова кандидат надаље закључује да се хришћанска наука бави и временоименањем Бога, што доводи у питање многа полазишта западне богословске науке која наглашавају историјску перспективу постојања. Када у овом, последњем поглављу говори о Тајни Христовој кандидат наглашава да је Тајна Христова заправо одгонетка, циљ и смисао есхатолошко-историјске перспективе постојања. Символично присуство вечности унутар времена богоустановљено је смештено у јерархијске структуре богослужбеног символизма Цркве, мимо којих богопознање није могуће. У личности Христовој испуњено је богослужење Старог Завета. Због тога се Дионисије и Максим често позивају на структуру божанског промисла пројављеног у Старом Завету. Кандидат и у закључку као и више пута у дисертацији инсистира на једном од кључних Дионисијевих ставова по коме је *већ почео наш најбожанственији живот у Христу*.

После закључка следе: преглед извора и литературе, кратка биографија кандидата, и три потписане изјаве (о ауторству; о истоветности штампане и електронске верзије дисертације; о коришћењу дисертације).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Крајње захтевна тема дисертације условила је у многome и процес истраживања чији је резултат подразумевао постизање вишеструког доприноса богословској науци. Најпре, успешним упоредним приступом есхатолошко-историјским димензијама постојања исказаних у списима Дионисија Ареопагита и Максима Исповедника нико се до сада у овом обиму није бавио. Ова чињеница је сама по себи показатељ неоспорног доприноса дисертације богословљу уопште.

Богословски допринос дисертације препознаје се и у инсистирању кандидата на вишедимензионалном карактеру богословског начина изражавања какво налазимо у списима Дионисија Ареопагита и Максима Исповедника. Веома је важно и у нашем времену препознати вишедимензионалност светоотачког богословља уопште, јер смо сведоци богословских неслагања у којима недостатак свести о вишедимензионалној природи богословља неретко прати и избегавање заједништва у богослужењима. Овакве тенденције не мимоилазе нити једну јерархијску службу (укључујући наравно и лаичке црквене службе). Због тога инсистирање кандидата на вишедимензионалности богословске науке чије порекло налазимо у богослужбено-символичним начинима постојања свакако да представља значајан богословски допринос у смеру некада озбиљно нарушаваног еклисиолошког јединства.

Допринос развоју богословске науке ове дисертације састоји се и у одговарајућем упоредном, односно паралелном начину приказивања обимних, синтетичких и некада тешко разумљивих значења светоотачких исказа. Овај сегмент истраживачког поступка представљао је озбиљан задатак за кандидата најпре због веома компликованих захтева одговарајућих светоотачких текстова. Осим тога кандидат показује неопходну тежњу за што већом акривијом у упоредном истраживачком раду, због тога што упоредни преглед језички различитих светоотачких текстова захтева велики труд пред изузетно критичким захтевима богословски оријентисаних читалаца.

Конкретан допринос овог рада српској богословској мисли тиче се и својеврсног покривања недостатака на пољу оног начина образовања који се подводе под изразе *академског*, или *кабинетског* богословља, изразе који неретко указују на самодовољно и самосвојно схватање богословско-научних дисциплина. Допринос кандидата у богословском покривању поменутог образовног недостатка заснован је на јасном представљању богослужбено-символичног начина постојања Цркве као на правом пореклу, смислу и циљу светоотачког богословља које и данас претендује на истинитост.

6. Закључак

Докторска дисертација протођаконa мр Предрага Петровића под насловом ЕСХАТОЛОШКО-ИСТОРИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ПОСТОЈАЊА У ДЕЛИМА ДИОНИСИЈА АРЕОПАГИТА И МАКСИМА ИСПОВЕДНИКА урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је оригинално и самостално научно дело. Комисија са задовољством

констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и
предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета
Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

Чланови комисије за преглед и оцену дисертације:

1. _____
проф. др Игнатије Мидић, (Православни богословски факултет
Универзитета у Београду)

2. _____
др Максим Васиљевић, (Православни богословски факултет
Универзитета у Београду)

3. _____
др Дражен Перић, (Православни богословски факултет
Универзитета у Београду)

У Београду,2013.